

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA KOGNITIV RIVOJLANISHNING XUSUSIYATLARI

N.N. Hamroyeva

f.f.f.d. (PhD) Buxoro davlat universiteti dotsenti

Annotatsiya: *Inson intellekti, hissiy tajribasining asosi bola hayotining birinchi yillarida qo'yiladi. Har bir yosh bosqichida keyingi bosqichga o'tish uchun muhim bo'lgan aqliy funksiyalar shakllanadigan ma'lum bir bosqich yaratiladi. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy rivojlanish haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *tafakkur, mantiq, xotira, tasavvur, aqliy qobiliyat, intellekt, o'yin, bolaning dastlabki yillardagi intellektual rivojlanishi, ongni rivojlantirish.*

Maktabgacha ta'limning eng muhim vazifalaridan biri – ongni rivojlantirish, yangi narsalarni oson o'zlashtirishga imkon beradigan aqliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir.

Tafakkur inson faoliyatining eng yuqori shakllaridan biri. Ba'zi bolalar

4 yoshgacha o'z fikrlarini mantiqiy shakllantira oladi. Biroq hamma bolalar ham bunday qobiliyatga ega emas. Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish jarayonini o'yin orqali amalga oshirish zarur. Ushbu muammoni hal qilish uchun maktabgacha yoshdagi bolalarning tafakkurini bolani maktabga tayyorlash usullari bilan hamohanglikda rivojlantirish kerak.

Ona tili intellektni rivojlantiradigan, his-tuyg'ular va irodani tarbiyalaydigan omildir. U inson va uning atrofidagi dunyo o'rtasidagi aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi. Bolaning nutqini rivojlantirish orqali kattalar bir vaqtning o'zida uning aql-idrokini rivojlantirishga hissa qo'shadilar. Aql-idrok maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi, uning atrofidagi dunyoni bilishi bolaning maktabga tayyorligini belgilaydigan intellektual darajasi bo'lib hisoblanadi.

Kichkina bolaga nima uchun mantiq kerak? Gap shundaki, har bir yosh bosqichida keyingi bosqichga o'tish uchun muhim bo'lgan aqliy funksiyalar shakllanadigan ma'lum bir "qavat" yaratiladi. Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi davrda olingan ko'nikmalar maktab yoshida rivojlanish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ulardan eng muhimi mantiqiy fikrlashi "ongda harakat qilish" qobiliyatidir. Mantiqiy fikrlash usullarini o'zlashtirmagan bola o'rganish va muammolarni hal qilishda qiynaladi. Natijada, bolaning sog'lig'i yomonlashishi mumkin, o'rganishga bo'lgan qiziqish susayadi.

Katta maktabgacha yoshdagi bolalarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish jarayonida bolada fikr yuritish, mantiq qonunlariga muvofiq xulosalar chiqarish, sabab-natija munosabatlarini qurish; qiziquvchanlik, zukkolik, kuzatuvchanlik, mustaqillik, xotira, diqqat kabi fazilatlarini ham rivojlantirish kabi maqsadlarga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolaning intellektual rivojlanishi uning aqliy rivojlanishining eng muhim tarkibiy qismidir. Inson intellekti, hissiy tajribasining asosi bola hayotining birinchi yillarida qo'yiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalikda idrok, e'tibor, xotira, tasavvurni rivojlantirish, shuningdek, mavhumlashtirish, umumlashtirish va oddiy xulosalar chiqarishni shakllantirish, amaliy fikrlashdan mantiqiy fikrlashga o'tish sodir bo'ladi. Bolaning ta'limi va rivojlanishi cheksiz bo'lishi kerak, bu yoshga xos bo'lgan faoliyat turi - o'yin orqali amalga oshirilishi lozim. Bolalarning aqliy qobiliyatlarini ochib berishga imkon beradigan turli xil o'yinlar orasida intellektual va o'quv o'yinlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ushbu o'yinlarning asosiy maqsadi intellektning operatsion tomonini rivojlantirishdir: aqliy funksiyalar, aqliy faoliyatning texnikasi va operatsiyalari. Ushbu o'yinlarning o'ziga xos xususiyati - ularda qandaydir kognitiv tarkibning mavjudligi va o'yin muammosini hal qilishning yashirin usullarini izlash, ularni topish zukkolik, zukkolik, nostandart ijodiy fikrlash va aqliy rejalashtirishni talab qiladi. operatsiyalar.

Maktabgacha yoshdagi bolaning intellektini rivojlantirish nutq bilan chambarchas bog'liq. Maktabgacha yoshdagi bolaning intellektual (aqliy) rivojlanishi uning umumiy aqliy rivojlanishining, maktabga va butun kelajakdagi hayotiga tayyorgarlikning eng muhim tarkibiy qismidir. Aqliy rivojlanishning o'zi murakkab jarayon: bu kognitiv qiziqishlarni shakllantirish, turli bilim va ko'nikmalarni to'plash va nutqni o'zlashtirishdir. Intellektual rivojlanishning "yadrosi", uning asosiy mazmuni aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishdir. Aqliy qobiliyatlar - bu yangi bilim va ko'nikmalarni egallashning qulayligi va tezligini, turli muammolarni hal qilishda ulardan foydalanish imkoniyatini belgilaydigan psixologik fazilatlar bo'lib hisoblanadi. Turli psixologik tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarda intellekt, intellektual operatsiyalar va ularni shakllantirish usullarini o'rganish muammosi muhim o'rin tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi ko'p qirrali jarayon, u bola shaxsiyatining barcha tomonlarini rivojlantirish bilan bog'liq bo'lib, umumiy aqliy rivojlanish, maktabga va kelajakdagi butun hayotga tayyorgarlikning muhim qismidir. U hayot sharoitlari va atrof-muhitning bolaga ta'siri natijasida amalga oshiriladi. Intellektual rivojlanishda yetakchi rol tizimli intellektual ta'limga tegishli. Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual ta'limi - bu ongni rivojlantirish uchun o'sib borayotgan shaxsga tizimli va maqsadli pedagogik ta'sir ko'rsatishdir. U insoniyat tomonidan to'plangan bilim, ko'nikma va malakalarda, me'yorlar, qoidalar va baholashlarda aks ettirilgan ijtimoiy-tarixiy tajribani yosh avlod tomonidan o'zlashtirishning tizimli jarayoni sifatida davom etadi.

Bolalarda intellektual rivojlanish ajoyib sur'atda sodir bo'ladi. Miya bola hayotining dastlabki besh yilida tez o'sib boradi. Mazkur yillar miyaning jismoniy rivojlanishi uchun ham, intellektual yoki kognitiv rivojlanish uchun ham hal qiluvchi davrdir. Intellektual rivojlanish kognitiv rivojlanish deb ham ataladi va bolaning fikrlash, konsepsiyalash, hukm qilish va taqqoslash, fikrlash qobiliyatining o'sishini anglatadi. Hayotning dastlabki bir necha yillarida bolalarning kognitiv rivojlanishi

psixologlarda katta qiziqish uyg'otib, uzoq vaqtdan beri mashhur tadqiqot sohasi bo'lib kelmoqda. Tadqiqotlar davom etayotgan bo'lsa-da, kognitiv rivojlanishning turli bosqichlari qanday va qachon sodir bo'lishi haqida turli nazariyalar mavjud. Bolaning dastlabki yillardagi intellektual rivojlanishi (0-5) tilni o'rganish, o'qishdan oldin o'qish qobiliyatlari va hisoblash qobiliyatlarini o'z ichiga oladi va tug'ilishdan boshlab sodir bo'ladi. Masalan, tilni o'zlashtirish bola birinchi so'zlarini aytishdan oldin sodir bo'la boshlaydi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, dastlabki yillar intellektual rivojlanish uchun juda muhimdir, ilk yosh bosqichlarida rivojlanish va keyingi hayotdagi muvaffaqiyatlar o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjud. Dastlabki yillarda yaxshi kognitiv rivojlanish natijalari haqiqatan ham uzoq davom etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nizomiddinova H. N. et al. KICHIK MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING BADIY VA IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VOSITALARI //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – С. 1318-1322.
2. Nizomiddinova H. N., Gulnigor Y. MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALAR NUTQINI O 'STIRISHDAGI DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – T. 2. – №. 2. – С. 122-126.
3. Nizomiddinova H. N. et al. KATTA GURUH BOLALARINI TABIAT BILAN TANISHTIRISHDA BADIY ADABIYOTNING AHAMIYATI //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – С. 1437-1441.
4. Nizomiddinova H. N. et al. KATTA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MANTIQ VA INTELLEKTINI RIVOJLANTIRISH //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – С. 1323-1327.
5. Низомиддиновна Ҳ. Н. ФАТИК МУЛОҚОТ ТУРЛАРИ ВА ИЛТИФОТ ҲАҚИДА //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 27-31.
6. Намроева Н. Тилга антропоцентрик йўналишда ёндашув: фатика ва унинг хусусиятлари //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
7. Низомиддиновна Ҳ. Н. ФАТИК МУЛОҚОТ ТУРЛАРИ ВА ИЛТИФОТ ҲАҚИДА //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 27-31
8. Хасанова Г. К. Педагогические особенности формирования творческой активности учащихся в начальном образовании //Научный журнал. – 2019. – №. 6 (40). – С. 86-87.

9. Хасанова Г. К. Цель использования электронных образовательных ресурсов в системе обучения и образования //Научный журнал. – 2019. – №. 6 (40). – С. 84-85.
10. Хасанова, Г. К. "ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ ЛОГИЧЕСКОМУ МЫШЛЕНИЮ С ПОМОЩЬЮ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ." Проблемы науки (2021): 90.
11. Хасанова Г. К. ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ДОУ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА И СУЩНОСТЬ //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 173-181.
12. Хаитова Н. И., Хасанова Г. К., Мухаммедова М. Ш. ТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО МЫШЛЕНИЯ //Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии. – 2016. – №. 3-1. – С. 148-153.
13. Хасанова Г. К. Интеграция предметов в современной школе как педагогическое явление //Педагогическое образование и наука. – 2017. – №. 2. – С. 127.
14. Хасанова Г. К. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ГРАМОТНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В УЗБЕКИСТАНЕ //ББК. – 2019. – Т. 71. – С. 50.
15. To'raqulovich, Jumayev Umedjon, and Hakimova Nargiza Supxonovna. "Ways to shape a healthy lifestyle in the family of preschool children." Middle European Scientific Bulletin 11 (2021).
16. To'raqulovich, J. U., Hikmatovna, A. N., & Muhammadovna, R. S. (2021). Theoretical foundations of cooperation between the family and preschool education in the moral and aesthetic development of preschool children. Middle European Scientific Bulletin, 11.
17. To'raqulovich, Jumayev Umedjon, Azimova Nodira Hikmatovna, and Rahmonova Sojida Muhammadovna. "Theoretical foundations of cooperation between the family and preschool education in the moral and aesthetic development of preschool children." Middle European Scientific Bulletin 11 (2021).
18. To'raqulovich J. U. Innovative Pedagogical Technologies in a Preschool Educational Institution //International Journal of Culture and Modernity. – 2021. – Т. 11. – С. 215-218.
19. To'raqulovich, J. U., & Muxitdinovna, A. Z. Features of Speech Development in Children of Middle Preschool Age.
20. To'raqulovich J. U., Muxitdinovna A. Z. Features of Speech Development in Children of Middle Preschool Age.
21. Низомова, Шохиста Шодиевна. "СУВ ВА ОЛОВ ОБРАЗЛАРИНИНГ АДАБИЙ-ИРФОНИЙ АСОСЛАРИ." Scientific Impulse 1.4 (2022): 1391-1395.

22. Nizomova, Shoxista. "Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda tovush tizimini shakllantirish." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 1.1 (2020).
23. Nizomova, Sh Sh. "Symbolic-Emblematic Expression of Water Bodies and Structures in Modern Poetry." AMERICAN JOURNAL OF SCIENCE AND LEARNING FOR DEVELOPMENT 1.2 (2022): 126-128.
24. Низомова, Ш. Ш. (2022). СУВ ВА ОЛОВГА МАРОСИМИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЗАМОНАВИЙ ШЕЪРИЯТДАГИ ТАЛҚИНИ. *Involta Scientific Journal*, 1(3), 191-199.
25. Низомова Ш. Ш. ЗАМОНАВИЙ ШЕЪРИЯТДА ОЛОВ ОБРАЗЛАРИНИНГ БАДИИЙ ТАЛҚИН ХУСУСИЯТЛАРИ //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 1396-1400.
26. Shodiyevna, Nizomova Shoxista. "The Symbolism of Fire and Water in Poetic Context." EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION 2.2 (2022): 170-174.
27. Nizomova, Shoxista. "МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARGA BADIY ADABIYOT BILAN ISHLASHNI ORGATISH." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 33.33 (2023).
28. Nizomova, Shoxista. "МАКТАБГАЧА TALIM TASHKILOTIDA O'YINNING VOLA HAYOTIDAGI ANAMIYATI." ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 32.32 (2023).
29. Низомова, Шохиста Шодиевна. "ВЫРАЖЕНИЕ ОБРАЗОВ В УЗБЕКСКОЙ ПОЭЗИИ." Проблемы науки 6 (65) (2021): 79-81.
30. RAHMONOV I. et al. DYNAMICS OF THE MACHINE UNIT WITH THE ELASTIC ELEMENT OF THE MECHANISM OF A NEEDLE OF A SEWING MACHINE //EURASIAN JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY. – 2019. – Т. 1. – №. 1.
31. Kuldoshev R. et al. Mathematical statistical analysis of attainment levels of primary left handed students based on pearson's conformity criteria //E3S Web of Conferences. – 2023. – Т. 371. – С. 05069.